

Vertrouwen

De opgave van het sociaal werk
in een gepolariseerde context

Lectorale rede dr. Wim H. Dekker

Lectoraat Informele netwerken en laatmoderniteit

24 september 2021

Foto voorzijde: Niek Stam

Vertrouwen

De opgave van het sociaal werk
in een gepolariseerde context

Wim H. Dekker

Inhoudsopgave

Vooraf	5
Zorgfilosofie: wantrouwen of vertrouwen	6
Zorgpraktijk	6
Wantrouwen of vertrouwen	8
Vertrouwen	11
Polarisatie en wantrouwen	16
Koenis	16
Boutellier	17
Praxis	17
Praktijkgericht onderzoek: werken aan vertrouwen	19
Les 1 Samenwerken met netwerken	21
Les 2 Beleidsproces Versterken sociale basis	25
Les 3 Religieus gemotiveerd wantrouwen op de bible belt	27
De oogst	29
Besluit	32
Dankwoord	33
Gebruikte literatuur	34
Over de lector	37
Lectoraten	38

Vooraf

Het lectoraat informele netwerken en laatmoderniteit aan de CHE is een voortzetting van het associate lectoraat met eenzelfde titel. De installatie ervan gaat samen met de komst van een werkplaats sociaal domein Gelderse Vallei waar dit lectoraat in participeert. In deze werkplaats werken werkveldpartners uit het sociaal domein, de gemeenten Ede, Rhenen en Scherpenzeel, de opleiding sociaal werk van de CHE en dit lectoraat nauw samen. Met elkaar leren wij van de praktijk en proberen wij die te verbeteren. Onderzoek is daarbij een belangrijk hulpmiddel.

Tijdens de voorbereidingen voor de installatie ging het in een gesprek met de directeur onderzoek van de CHE en enkele teamleden over vertrouwen en wantrouwen in het beleid van de overheid. Al pratend realiseerde ik mij opeens dat de verhouding tussen vertrouwen en wantrouwen een terugkerend thema is in ons onderzoek. En opeens gingen er allemaal luikjes open. Draait het in het sociaal werk ook niet om vertrouwen en het overwinnen van wantrouwen? En hoe zit het ook alweer met basisvertrouwen? Tijdens het werken aan de rede gingen er overigens ook weer luiken dicht. Hele lappen tekst over de ideologische driehoek en wantrouwen als kernnotie in het voor het sociaal werk zo belangrijke denken van Simone de Beauvoir en Michel Foucault zijn geschrapt en liggen te wachten op nadere bewerking in ander verband.

De urgentie van het thema nam ondertussen alleen maar toe. Het onderling vertrouwen in politiek Den Haag daalde tot op een minimum. In de samenleving neemt de polarisatie toe als het gaat om de opvang van Afghaanse vluchtelingen (ook heel lokaal in de werkplaats sociaal domein Gelderse Vallei), de coronamaatregelen en het klimaat.

Denkend en schrijvend zoek je bij zo'n vraagstuk naar oplossingen. Maar de ontdekking was dat polarisatie, boosheid en angst als uitingen van wantrouwen niet zo heel merkwaardige verschijnselen zijn: om vertrouwen te geven en vertrouwen te krijgen moet je veel angsten overwinnen. Ik pleit ervoor de sprong toch maar te wagen.

Zorgfilosofie: wantrouwen of vertrouwen

In het jaar 2004 presenteerde het kabinet Balkenende II de contourennota. In deze nota werd de decentralisatie van de verzorgingsstaat naar de gemeente aangekondigd. Maar het is ook de nota waarin voor het eerst de nieuwe zorgfilosofie werd gepresenteerd die sindsdien het uitgangspunt vormt voor de verzorgingsstaat. Deze zorgfilosofie staat in het teken van angst voor overconsumptie op het terrein van de zorg. Die angst krijgt wanhopig stemmende trekken, wanneer gewezen wordt op de maar doorgaande vergrijzing. Zorg en welzijn worden zo onbetaalbaar. Burgers moeten van het zorginfuus van de overheid af. Tegenslag hoort bij het leven en is geen reden om direct een appel op zorg te doen. In de toen op formule gebrachte zorgfilosofie wordt daarom een dringend appel gedaan op de zelfredzaamheid. Wanneer dit echt niet gaat moet er eerst een beroep gedaan worden op het informele netwerk. Mensen zijn niet alleen maar een individu, het CDA zat ook in dit kabinet, ze maken ook deel uit van een gemeenschap. Al was het maar die van de wijk. In de contourennota wordt dan ook hoog opgegeven van informele zorg: mensen die elkaar door de moeite heen helpen. Pas als dat niet meer werkt en de nood echt hoog is, heeft een burger recht op zorg. Die zorg is dan wel gericht op herstel van de zelfredzaamheid en de informele zorg. Het moet allemaal zo beperkt mogelijk omdat anders de zorg voor mensen die het echt nodig hebben in de knel raakt. Die zorgfilosofie vormde de leidraad voor de herinrichting van de verzorgingsstaat en is nog steeds terug te vinden in tal van lokale en landelijke nota's.

Zorgpraktijk

Enkele jaren na de presentatie van de contourennota bracht ik mijn oudste zoon-
tje naar bed, toen vier jaar. Hij was nog niet zo zelfredzaam, maar met wat infor-
mele zorg ging dat wel. Ik had mijn hoofd er niet echt bij. Het was bijna half acht
en ik moest naar een vergadering. Met dwingende stem werkte ik hem door alle
bedrituelen heen. Uitkleden, tanden poetsen, wassen. Alles moest snel. Ik hoor
het mij nog zeggen: ik lees maar heel kort voor, want ik moet weg. Het avondge-

bed zal ook niet veel geweest zijn. En hup, daar stond ik al. Ik keek op mijn horloge en zag dat ik het nog net kon halen. Tegelijkertijd had ik een schuldgevoel. Dus ik zei: sorry man, het lukt vandaag even niet. Ik moet echt weg. Morgen doen we het over. Ga maar lekker slapen. En terwijl ik weg liep hoorde ik hem iets zeggen. Iets met stickers. Terwijl ik de deur al sloot, riep ik: 'Ja man, leuk!'

Toen wij die avond, laat, rond een uur of twaalf, naar bed gingen, maakten wij wellicht teveel lawaai. In elk geval klonk uit de kamer van onze zoon opeens een harde brul. Schokkend, tranen over zijn wangen en verdwaasd in zijn ogen wrijvend zat hij in bed. Hij was helemaal overstuur. Toen ik naast hem ging zitten en hem vast pakte weerde hij mij af. Tussen de snikken door zei hij wel wat, maar omdat hij half wakker, half slapend sprak, was het nauwelijks te verstaan. Op enig moment pikte ik de woorden 'pappa', 'stickers' en 'pakken' op. Toen begon het mij te dagen. Hij had bij mijn vertrek niet iets over stickers verteld, hij had gevraagd of ik de stickers beneden even wilde pakken. Want na zo'n afgeraffeld bedritueel had hij wat aandacht aan zichzelf willen geven door die vellen met stickers van Bliksem McQueen door zijn vingers te laten gaan. Achtelooos had ik ja gezegd. En terwijl ik zat te vergaderen lag hij in bed te wachten op een vader die hem zijn stickervellen zou brengen. Wachtend is hij op enig moment in slaap gevallen. Maar toen hij rond twaalf uur half ontwaakte was hij direct bij zijn gevoel van verbijstering, verlatenheid en teleurstelling waarmee hij eerder die avond in slaap was gevallen.

In de geest van de zorgfilosofie van Balkenende II had ik mijn zoontje kunnen aanspreken op zijn zelfredzaamheid: Waarom ben je zelf die stickers niet even gaan pakken? Je weet toch zelf ook wel waar ze liggen? Waarom ga jij hier machtelooos liggen wachten tot ik kom? Wordt het niet tijd om uit je slachtofferrol te stappen? En als hij dan tegengeworpen zou hebben dat het traphekje op slot zat vanwege zijn broertje, had ik hem op de mogelijkheid van informele zorg kunnen wijzen: waarom heb je niet om je moeder geroepen? Je wist toch dat zij thuis was? Zij kan die stickers toch ook pakken? Ik had hem de moraal van de nieuwe zorgfilosofie als een vorm van pedagogische educatie bij kunnen brengen: En, wat leren wij hier nu van? Als je naar bed gaat, bedenk je voortaan zelf eerst wat je allemaal mee wilt nemen. Je kunt wel bij alles vertrouwen op je vader of je moeder, maar zo creëer je je eigen afhankelijkheid. Naarmate je ouder wordt, moet je groeien in zelfstandigheid. Dat kun je terugvinden in elk opvoedingsboekje dat hier in de kast staat. Ouders moeten daar op toezien. Dat is wat ik nu aan het

doen ben. Dus al met al is dit een goede les geweest. Zo zet je vanzelf stappen op het pad van zelfredzaamheid.

Dit mag zo ongeveer in lijn zijn met de zorgfilosofie van de contourennota, erg adequaat is het natuurlijk niet. Want ook al had hij zelf die stickers kunnen pakken of zijn moeder om die stickers kunnen vragen, dat was niet het probleem waar hij om twaalf uur wakker van was geschrokken. Op dat moment ging het al lang niet meer om die stickers. Het lijfje van dat jochie schokte omdat hij zich realiseerde dat je verlaten kunt worden door je eigen vader. Mijn zoon van vier deed hier de ontdekking dat de wereld waarin je woont opeens niet meer veilig en betrouwbaar is. Drie van de vier basisemoties die hij in groep 1 in een werkje bij elkaar geknutseld had gierden door zijn lijfje: bang, boos en bedroefd. En wij, de ouders, zagen hoe die emoties niet enigszins een rol kunnen spelen maar je kind even helemaal in hun greep kunnen hebben. Wij hoorden onze zoon instemmen met die stille, droeve mensenmelodie (*still, sad music of humanity*, Schulte Nordholt, 1995). De melodie die zo nu en dan opklinkt in ons aller bestaan.

De zorgfilosofie van Balkenende werkte niet. Wat wel hielp was het halen van de stickers en zeggen dat het dom van mij was geweest om niet goed te luisteren terwijl ik wel ja zei. Samen hebben we even stil gestaan bij zijn verdriet en toen hebben wij samen de stickers bekeken en het verhaal van Bliksem McQueen herbeleefd. De vrede daalde neer. Het licht kon uit.

In de dagen erna hebben wij die andere dingen van Balkenende toegepast (je kunt ook zelf je stickers even gaan halen als je niet kunt slapen. Als je het hekje niet open krijgt kun je ons of de oppas om hulp vragen). Maar om te kunnen groeien in zelfredzaamheid en te bouwen op je netwerk, moest de wereld eerst veilig zijn. Moet je vertrouwen hebben in jezelf en de wereld om je heen.

Wantrouwen of vertrouwen

Ik vertel deze anekdote omdat het een eigen licht werpt op de zorgfilosofie uit de contourennota. Natuurlijk is een volwassen burger iets anders dan een kind en is de overheid geen ouder, maar dat doet aan de rol van vertrouwen tussen beide partijen maar zeer ten dele iets af. De zorgfilosofie kan gelezen worden als een blijk van vertrouwen van de overheid in haar burgers. U kunt het zelf of samen en als het echt niet meer gaat, zijn wij er ook nog. Maar een negatieve lezing is evenzeer mogelijk. U moet geen misbruik van onze goedheid maken. Wij staan niet langer

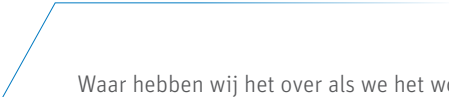
klaar om u te helpen. U kunt zelf veel meer dan u nu laat zien en anders zijn er wel anderen om te helpen. Alleen als wij over u struikelen en wij zeker weten dat u zich niet aanstelt en als de publieke opinie ons daartoe dwingt, steken wij een hand uit. Maar daarna lopen wij zo gauw mogelijk weer door. Voor beide lezingen zijn gronden aan te voeren. Mensen blijken meer te kunnen dan zij zelf weten. Er is veel meer informele zorg dan wij vermoed hadden. En het is goed dat er een vangnet is dat functioneert. De negatieve lezing werd zichtbaar in de toeslagenaffaire. Een overheid die zijn inwoners zo wantrouwt dat aan hen uitkeringen zijn onthouden, waarbij ze ook nog eens zonder reden in de beklagdenbank werden gezet. Vertrouwen en wantrouwen zijn ook hot issues in het lokale sociaal domein. De verhuizing van de verzorgingsstaat naar de gemeente is voor een deel ook de verhuizing van een vertrouwenscrisis geweest. In gemeentelijke nota's over het sociaal domein tref je in de inleiding veelal de oproep tot vertrouwen aan. Meestal gaat die gepaard met lofredes op de burger, de wijk, de vrijwilliger en de zorgprofessional. Tot vervelens toe. 'Alleen kunnen wij het niet doen. Het vraagt de inzet van ons allen. Maar wij hebben er het volste vertrouwen in dat die er is en zal zijn. Wij doen het samen'. De zorgfilosofie als een spel van onderling vertrouwen. Maar na deze plichtmatige lofrede volgen veelal de zorgen over de praktijk. Terwijl het functioneren van het sociaal domein afhankelijk is van de samenwerking en dus ook het vertrouwen van alle betrokkenen, geven gemeenten in hun nota's aan dat het daar juist aan schort. Er worden klachten opgesomd over de verkoking van de organisaties die maar niet samenwerken, de marktwerking die de inzet voor het algemeen belang in de weg staat, de burger die kostbare professionele zorg consumeert terwijl de bronnen van zelfredzaamheid en informele zorg nog lang niet uitgeput zijn, professionals die geen nee durven zeggen en maar doorverwijzen naar dure specialisten. Vaak zijn hier lokale overheden aan het woord die hun burgers wantrouwen en dat wantrouwen tot leidraad voor het te voeren beleid maken.

Wantrouwen ontmoet al gauw wantrouwen. Organisaties die door kortlopende contracten van twee jaar nooit zeker weten of zij over twee jaar nog zorg kunnen bieden en daarom dingen onder de pet houden die van belang zijn voor het beleid. Burgers die hun problemen groter maken dan ze zijn omdat zij bang zijn voor wachtlijsten, niet van het kastje naar de muur gestuurd willen worden en niet het vertrouwen hebben dat professionals echt voldoende tijd en aandacht voor ze zullen hebben.

Het lijkt wel alsof iedereen die betrokken is bij het sociaal domein of het publieke leven onzeker is over zichzelf en over de ander. Het doet denken aan een gezin dat door een moeizame fase heen gaat. Je kunt niet om elkaar heen, je bent afhankelijk van elkaar, maar de vaart is er wel even uit. Behoedzaam zoekt iedereen zijn weg. En dus klinkt er regelmatig een oproep tot vertrouwen. Verlangen wij ernaar.

Vertrouwen

Waar hebben wij het over als we het woord vertrouwen in de mond nemen? Niet voor niets ben ik begonnen met de anekdote over de onachtzame manier waarop ik mijn vierjarige zoon naar bed bracht. Vertrouwen is in eerste instantie niet een abstract maatschappelijk vraagstuk of fenomeen, maar raakt aan de kern van de menselijke conditie. Hechtingsonderzoek heeft dat wel aangetoond. Gezonde hechting draagt er aan bij dat een kind met vertrouwen in de wereld staat, ook als het kind volwassen is geworden.

Het verschil tussen veilige en onveilige hechting heb ik ooit een keer door een collega van de masteropleiding contextuele hulpverlening beeldend uitgelegd gekregen. De aard van de hechting kun je aflezen aan de interactie van een ouder en een kind, zo zei hij. Neem nu een moeder en een peuter. De moeder zit voor het huis in de tuin wat te lezen. Een onveilig gehechte peuter kan achter het huis zitten spelen zonder ook maar één keer contact te zoeken met die moeder. Ze leven beiden in gescheiden werelden. Geen aandacht voor elkaar, geen tastbare zorg, geen spel. Alsof onverschilligheid de interactie kenmerkt. Het tegenovergestelde wijst ook op onveiligheid: een kind dat steeds de aandacht van de moeder nodig heeft, geen afstand durft te nemen en de moeder in het zicht houdt. Voortdurend wordt gecheckt of moeder er nog is, of het nog goed is, of het veilig is. Angst, voor verlating bijvoorbeeld, kleurt hier de interactie. Veilige interactie wordt zichtbaar in een kind dat soms even bij moeder speelt, maar zo opgaat in het spel dat het niet eens door heeft dat het soms naast of achter het huis terecht is gekomen en moeder niet meer ziet. De peuter kijkt dan gauw even om het hoekje of moeder er nog is, en speelt weer verder. Soms laten moeder en kind hun stem even aan elkaar horen om aan te geven dat het nog goed gaat. Soms zoeken ze elkaar even op, praten even bij en gaan weer verder met hun eigen zaken. Autonoom en toch verbonden.

Wat ik treffend vind is dat moeder en kind vanuit een sterk besef van veiligheid en geborgenheid juist de ruimte ervaren om autonoom hun eigen ding te doen. En misschien is dit wel de essentie van vertrouwen: Vertrouwen is het besef dat als het mis gaat er iemand in de buurt is die helpen kan. Rustig spelen terwijl je weet van de wolven omdat je weet dat je moeder nabij is. Vertrouwen is het besef

van eigen kwetsbaarheid in de wetenschap dat die de ander niet onverschillig laat. Dat hij of zij het weet, het ziet en er naar zal handelen.

Vertrouwen is overigens niet alleen gericht op de ander. Je kunt ook vertrouwen in jezelf. Je vertrouwt je in zekere zin aan jezelf toe. Als het er op aan komt weet ik dat ik het aan kan. Als mens leef je met jezelf. Om vertrouwen in jezelf te kunnen stellen heb je de ander nodig. Mijn zelfvertrouwen is gegroeid omdat mijn ouders en anderen vertrouwen in mij stelden. Hun vertrouwen gaat aan mijn zelfvertrouwen vooraf. Zoals een kind zich eerder bewust is van de ander dan van zichzelf.

Met dit alles zijn we een aantal elementen rond vertrouwen op het spoor.

- / Vertrouwen is in hoge mate een onbewust *fenomeen*. Hoezeer er in onze tijd ook gesproken wordt over een vertrouwenscrisis, het is goed om ons bewust te worden van de ongekende hoeveelheid vertrouwen die resteert en waar wij ons nauwelijks bewust van zijn. Vol vertrouwen nuttigen wij ons voedsel, geloven wij dat het licht aan gaat als wij op het knopje drukken, sturen wij e-mails in de veronderstelling dat die gelezen worden, loop ik hier dagelijks over de gang zonder kogelvrij vest, durf ik in één ruimte met mensen te verkeren en ga ik er van uit dat wij vanavond thuis met ons vieren een maaltijd zullen gebruiken. Wij staan vertrouwend in de wereld. Dat onbewuste vertrouwen, basisvertrouwen, groeit in gezamenlijk vorm gegeven praktijken waaruit gewoonten en tradities ontstaan. Een verhaal dat je samen schrijft en waarin je betekenis geeft aan de wereld, je eigen leven en dat van de ander. Het is een je thuis voelen.
- / Tegelijkertijd is het zo dat vertrouwen te maken heeft met het besef van kwetsbaarheid van het bestaan. Het besef van *fragiliteit*, ook als je thuis bent. De angst dat het vanzelfsprekende wijkt kennen wij allen en allemaal hebben we er ervaring mee.
- / Vanuit dit besef van fragiliteit groeit als vanzelf het besef dat zelfredzaamheid maar een relatief iets is en dat je in tal van zaken op de ander aangewezen bent. Mens ben je altijd in een *context* en op die context stel je je vertrouwen. Een context waar je zelf ook toe behoort. Vertrouwen stel je daarom in dingen (goede sloten), in anderen en in jezelf. De vorm die het vertrouwen krijgt is evenzeer context gebonden. Soms vertrouw je jezelf helemaal toe,

soms slechts ten dele. Dat heeft niet altijd met wantrouwen te maken maar met dat wat passend is bij de situatie.

- / Vertrouwen heeft met *afstand* te maken. Je brengt als het ware scheiding aan tussen jezelf en je omgeving waarop je je vertrouwen stelt. En dat vertrouwen helpt je om, wanneer je door ruimte gescheiden bent, het uit te houden. Denk aan het kind dat speelt terwijl de vader om het hoekje in de tuin zit te lezen.
- / Vertrouwen heeft evenzeer met tijd te maken. Vertrouwen groeit door herhaaldelijk ondervonden betrouwbaarheid. Als vertrouwen gegroeid is, kan het ook een stootje hebben. Kom je ook tijden van onbetrouwbaarheid van de ander door.
- / Vertrouwen heeft ergens ook iets *transcendents* in zich: je vertrouwt je toe aan iemand die je niet ziet en nooit ten volle kent. Ervaring leert een mens dat het op dit punt ook vreselijk mis kan gaan. Dat de ander niet te vertrouwen is. Dat laatste geldt ook voor het stellen van vertrouwen in jezelf. Ondanks die ervaring van misplaatst vertrouwen is een mens genooddaakt te vertrouwen. Omdat hij het zelf alleen niet redt en omdat een leven zonder vertrouwen uiteindelijk onhoudbaar is. Gelukkig ontmoeten mensen gemiddeld ook wel zoveel goedheid op hun levensweg dat zij dit zonder enige aarzeling doen. Per saldo beleven mensen de werkelijkheid niet als een sadistisch universum. Tegelijkertijd wordt hiermee duidelijk dat vertrouwen eerder een vorm van geloven is dan een vorm van weten. Om het met Kierkegaard te zeggen: vertrouwen is een sprong. Het woord voor vertrouwen en geloven zijn in het Hebreeuws en Grieks, de talen waarin de bijbel is geschreven, identiek.
- / Geloven is niet blind of naief. Wie vertrouwen schenkt let er op of dit vertrouwen ook bewaarheid wordt. Of de ander werkelijk betrouwbaar is. Wantrouwen is dus meer dan het tegenovergestelde van vertrouwen. Door de ander te beproeven, uit wantrouwen, ontdekken wij dat die ander toch te vertrouwen is. *Wantrouwen is dus voorwaarde* om in vertrouwen te kunnen groeien.
- / De filosofen Buber en Levinas wijzen op de *appelwaarde* van degene die vertrouwen geeft. Een kind dat je met een opgewonden blik van vreugde en angst aankijkt terwijl het van een hoogte springt, vang je op en laat je niet vallen. Zoals je een zoon die om stickers vraagt niet achterlaat achter een gesloten traphekje. Anders gezegd, degene die de sprong van het vertrouwen

doet, heeft ook een zekere macht over de ander. Het haalt de ander uit zijn zelfzorgzame isolement en doet hem of haar beseffen dat de zorg zich ook naar de ander uit kan strekken.

- / *Wie vertrouwen krijgt moet in zekere zin eenzelfde sprong van geloof maken* als degene die vertrouwen schenkt. En die sprong kan even beangstigend zijn. Oog in oog met een kwetsbaar mens slaat soms als vanzelf de twijfel toe: Kan ik helpen? Kan ik de ander bieden wat hij nodig heeft? Ga ik door zorg te bieden over de grens van die ander? Gaat die ander door om zorg te vragen over mijn grens? De fragiliteit van het bestaan raakt evenzeer aan degene die het vertrouwen krijgt.
- / Vertrouwen geven en ontvangen bepalen ons bij het besef dat autonomie maar een relatief fenomeen is. Naast autonome zijn wij ook *relationele wezens*, verbonden met de werkelijkheid om ons heen en kunnen wij ons niet onttrekken aan het appel tot zorg voor die werkelijkheid.¹
- / In dit verband wijs ik op het onderscheid dat René van Rijst (2021) aanbrengt tussen *zorg en rechtvaardigheid*. In rechtvaardigheid klinkt veel meer de connotatie door van contract, eerlijk delen, toepassing van regels. Zorg heeft moreel gezien een dynamischer karakter. Wat gepaste zorg is, is niet in regels te vangen, maar komt als het ware uit de dynamiek van de relatie of de ontmoeting zelf op. Van Rijst zegt het zo: ‘rechtvaardigheid gaat, bijvoorbeeld, om het recht op vrije meningsuiting. Zorg gaat dan om hoe ik het gesprek met een ander voer, met deze, concrete ander’ (Van Rijst, 2021, p. 199). Vertrouwen en zorgen hebben beide dit dynamisch relationele karakter en zijn dan ook nauw verbonden met elkaar. Voor gemeenten, organisaties en professionals levert dit onderscheid tussen rechtvaardigheid en vertrouwen of zorg wel een probleem op. Zorg en vertrouwen bieden ruimte voor maatwerk. Je stemt het af op de nood van de persoon. Maar rechtvaardigheid vraagt in veel gevallen ook om een gelijke behandeling of beschikbaarheid van middelen.

1 Dit is het grondthema in de fenomenologische filosofie van onder meer Heidegger, Levinas en hier in Nederland Gerard Visser. Het is opmerkelijk dat aan dit zijnsbesef, dat je als mens in verbondenheid met de werkelijkheid leeft en dat de scheiding tussen subject en object een constructie is, bijna altijd ook een zorgbesef ontspringt.

Concluderend: het gaat in vertrouwen geven en vertrouwen krijgen om een wederkerig besef van verbondenheid met de ander. Dat klinkt mooi, maar gegeven de onkenbaarheid van de ander (en jezelf) en het besef van kwetsbaarheid van het bestaan krijgt dat geven en ontvangen van vertrouwen ook het karakter van een geloofssprong. Je waagt het erop. Het geven en ontvangen van vertrouwen is situatie- of relatiegebonden en nooit helemaal in regels te vatten. Regels en structuren kunnen het gevaar van ontsporing wel begrenzen en wederkerige zorg faciliteren.

Polarisatie en wantrouwen

Zo'n kleine fenomenologie van het vertrouwen heeft al gauw het karakter van een ode. 'Laten wij elkaar gaan vertrouwen', denk je dan al snel. Maar zo makkelijk is het blijkbaar niet. Het gaat niet zo goed met het vertrouwen in onze samenleving. Artsen, leerkrachten, sociaal werkers, verkopers, ambtenaren, bijna alle professionals worden in hun werk geconfronteerd met wantrouwen, scepticisme, boosheid. Het spook van het wantrouwen doortrekt onze samenleving, zo stellen diverse cultuurcritici, daarbij wijzend op de opkomst van het populisme, het fundamentalisme en allerlei vormen van maatschappelijk conflict en maatschappelijke opstand rond bijvoorbeeld vaccinatie, zwarte piet, *black lives matter* en *me too*. Wij leven juist in een gepolariseerde samenleving, zo stellen zij. Het is alsof wij het gemeenschappelijke in onze manier van samenleven zijn kwijt geraakt. De ander wordt als een bedreiging voor de eigen identiteit of die van de eigen groep gezien.

Koenis

De Nederlandse politieke filosoof Sjaak Koenis gaat, wanneer hij schrijft over deze polarisatie, in op het onderscheid dat gemaakt wordt tussen rebellie en rancune. In beide gevallen gaat het om vormen van boosheid of woede. Rebellie is een boosheid vanuit een sterk gevoel van onrecht: dit kan niet waar zijn, hier moet iets aan gedaan worden. In zekere zin gaat het dan om een constructieve woede, die kan resulteren in een nieuwe en meer bevredigende orde. Aan rebellie ligt vertrouwen in het goede ten grondslag. Maar een rancuneus mens is boos uit onmacht. Rancune staat niet zozeer in het teken van opvattingen over recht en onrecht, maar komt veeleer voort uit een gevoel van jaloezie, onbehagen, niet gezien zijn. Rancune is bitter en nauwelijks constructief. Rancune is gesteld wantrouwen. Koenis nuanceert dit onderscheid. Het leidt er al gauw toe dat rebellie wel serieus wordt genomen, omdat het constructief zou zijn, terwijl rancune genegeerd wordt omdat het bitter en giftig zou zijn. Te makkelijk, stelt Koenis. Hij pleit er voor om bij beide vormen van boosheid te verkennen wat de burger motiveert tot deze boosheid, welke argumenten hij daarvoor heeft en wat hij uiteindelijk met deze boosheid doet. Daarbij geeft hij aan dat veel door ons nu als constructief gelabelde rebellie in het verleden, denk aan de emancipatie van vrouwen en arbeiders, in eerste instantie afgedaan werd als irrationele rancune. Kortom, je

moet de boosheid van burgers niet wegzetten als rancune. De kunst is veeleer het constructieve in het rancuneuze te ontdekken. Dat is de opgave voor een democratie.¹

Boutellier

De binnen het sociaal werk bekende cultuurvorser Hans Boutellier maakt zich groter zorgen over het gebrek aan vertrouwen, de groeiende polarisatie en het populisme. Hij verbindt dit wantrouwen met het wegvallen van de grote verhalen. Onze samenleving ontbeert een gemeenschappelijk verhaal, religieus of ideologisch. In combinatie met individualisering leidt dit ertoe dat iedereen voor zichzelf een zingevend verhaal moet opstellen of zich verbindt met de verhalen die door maatschappelijke of religieuze groeperingen uitgevent worden. Een norm voor die verhalen is er niet. Je gelooft erin of niet. Het heeft geresulteerd in een veelheid aan verhalen en verhaaltjes waar mensen de zin voor hun leven aan ontlelen. Wij hebben geen maatstaf waar de verhalen en verhaaltjes aan getoetst kunnen worden. Voor een samenleving is dat lastig. Pluriformiteit is niet alleen maar een zegen. Want in die verhalen wordt niet alleen zin gegeven aan het leven van degenen die er in geloven, maar er wordt ook betekenis gegeven aan de wereld zelf en aan het gedrag van anderen. Wanneer die verhalen, die mensen een thuis bieden, betwist worden, worden ze al gauw radicaal van toon. Het leidt tot polarisatie. De ander moet in God geloven, zich aanpassen aan de westerse cultuur, zich onderwerpen aan de blanke suprematie, zich laten vaccineren. Goed voor het vertrouwen is deze polarisatie in elk geval niet. 'De mate van mobilisatie en van escalatie bepalen het maatschappelijk gevaar dat er in schuilgaat'(2021, p.103), aldus Boutellier.

Praxis

Zowel Koenis als Boutellier stellen dat polarisatie serieus genomen dient te worden. Beiden zoeken de uitweg in het luisteren naar het verhaal achter het verhaal. Ook wanneer het verhaal op het eerste oog grotesk en onsamenvattend is. Het heeft geen zin om het wantrouwen te voeden door elkaar in de media publiekelijk af te branden als

1 Koenis stelt verder dat onderkend moet worden dat 'het de democratie zelf is die allerlei vormen van boosheid voortbrengt'. In zijn essay zoekt hij naar wegen voor de democratie om met deze boosheid om te gaan.

complotdenkers of meelopers met de farmacielobby (grootschalig) of elkaar in een mail de oren te wassen om wat je onwelgevallig is (kleinschalig). Wij moeten het gesprek aangaan en daarbij vooral leren meer naar elkaar te luisteren. Daarbij benadrukt Boutellier dat wij moeten leren leven met meerstemmigheid. De diversiteit is er. Er zijn geen grote verhalen meer die ons tot elkaar kunnen brengen, maar wij moeten ondanks onze verschillen verder met elkaar. Het met elkaar samenleven is onvermijdelijk. Boutellier raadt ons dan ook aan om dat te gaan doen: met elkaar samen te gaan leven. Het is de kunst om in die meerstemmigheid sociale praktijken vorm te geven waardoor wij het toch met elkaar uithouden of zelfs naar elkaar toegroeien, ondanks onze verschillen. Want, zo stelt hij, 'in elke praxis doen zich momenten voor waarop men geraakt is, waarop een ander herkend wordt als medemens, waarop een gemeenschappelijk doel wordt gevonden' (2021, p. 161). Dat kan van alles zijn. Het opzetten van een buurt- of sportvereniging, het organiseren van een debat over wel of geen vaccinatie, een spelletjesavond, het met inwoners inrichten van een nieuwe wijk, het organiseren van een taal cursus voor Afghanen, of wat wij als burgers allemaal ook met elkaar doen. Als het ons lukt om rond die praktijken tot overeenstemming te komen, ondanks onze meerstemmigheid, leren wij samen te leven. Want dat is wat wij moeten leren: zinvol samenleven door met elkaar dingen te ondernemen, op te bouwen, af te breken. Dat geldt op het niveau van het lokale en het landelijke. Uiteindelijk zelfs globaal. En daarmee zijn wij in het hart van het sociaal werk. Het is de professie die bij uitstek gericht is op het samenleven waar dat moeilijk is. Soms door gericht aan samenlevingsopbouw te doen, soms door mensen of groepen van mensen te leren hoe je kunt participeren, door op te komen voor mensen die uitgestoten worden, door mensen over-eind te helpen die uitgevallen zijn en die even op adem moeten komen en wat sociaal werkers allemaal ook doen. Het sociaal werk vormt de smeeroil van de samenleving (Hooghiemstra & Van Pelt, 2020). Sociaal werker zijn er bij en verbinden. In de definitie van het sociaal werk, zoals die wordt gehanteerd door de IFSW staat het zo: *Sociaal werk is een praktijk-gebaseerde professie en een academische discipline die sociale verandering en ontwikkeling, sociale cohesie, empowerment en bevrijding van mensen bevordert. Principes van sociale rechtvaardigheid, mensenrechten, collectieve verantwoordelijkheid en respect voor diversiteit staan centraal in sociaal werk. Onderbouwd door sociaal werk theorieën, sociale wetenschappen, menswetenschappen en inheemse en lokale vormen van kennis, engageert sociaal werk mensen en structuren om levensuitdagingen en problemen aan te pakken en welzijn te bevorderen (IFSW, 2014).*

Praktijkgericht onderzoek: werken aan vertrouwen

Wij doen nu al een aantal jaar onderzoek naar die praktijken waar Boutellier het over heeft. Praktijken waarbij mensen ondanks de meerstemmigheid en de geschillen al dan niet tot gezamenlijkheid komen. Zo hebben wij bijvoorbeeld onderzocht hoe kinderen van gezinnen waar het niet lekker loopt, bij vrijwillige steungezinnen ruimte krijgen om even op adem te komen. Bijvoorbeeld door elke woensdagmiddag bij het steungezin te mogen spelen. Een coördinator, veelal een sociaal werker, is betrokken bij het verbinden en begeleiden van deze gezinnen. We hebben gezien dat het werkt. Niet alleen de kinderen komen tot rust, ook de ouders zijn blij dat ze even tot zichzelf kunnen komen. Het gaat hier om een praktijk waar veel vertrouwen bij komt kijken. Ouders vertrouwen hun kinderen toe aan gastouders en geven zo ook nog eens een blik in hun veelal wat moeizame leven. Het vraagt ook veel van de kinderen. Zij moeten dealen met de loyaliteit aan de eigen ouders en tegelijkertijd een relatie aangaan met gastgezinnen. En de coördinerende professional moet geloof hebben dat het goed zal gaan in de relatie tussen de gezinnen die zij met elkaar verbindt. Praktijken waarbij het ondanks de meerstemmigheid tot gezamenlijkheid komt. Praktijken waardoor kinderen weer vertrouwen krijgen in hun ouders, in gastgezinnen en daarmee in de samenleving opbouwen.

Hetzelfde onderzoek leert ons ook dat het niet altijd even goed gaat, vooral rond de samenwerking tussen vrijwilligers, de steungezinnen, en de professionals. Daarbij gaat het niet zozeer om de sociaal werker die de vraag- en steungezinnen met elkaar verbindt, maar om de sociaal werkers die op een andere manier betrokken zijn bij het vraaggezin. Omdat er problemen zijn op andere gebieden: financiën, psychiatrische klachten, problemen met inburgering. Vrijwilligers hebben veelal het gevoel, niet ongegrond, dat zij meer vertrouwen krijgen van het kind en de ouders van het vraaggezin dan deze professionals en soms ook beter zien wat nodig is of juist niet nodig. Maar hun kennis wordt lang niet altijd op waarde geschat. Sommige sociaal werkers schakelen wel graag vrijwilligers in, maar werken er niet altijd graag mee samen. Het onderzoek resulteert dan ook in aanbevelingen om tot een betere samenwerking te komen tussen professionals en vrijwilligers.

Deze werkwijze is karakteristiek voor het lectorale onderzoek. HBO-onderzoek is praktijkgericht onderzoek. Soms is het alleen beschrijvend, maar meestal heeft het elementen van actieonderzoek en ontwerpgericht onderzoek in zich (Adriessen, 2014; Aken&Adriessen, 2011; Schuiling, Kiewiet & Oevermans, 2017). Door praktijken te onderzoeken en door te ontwikkelen of te ontwerpen en te toetsen dragen wij met ons onderzoek bij aan het ontwikkelen van gezamenlijkheid rond die praktijk. In de praktijk doe je dat door de dialoog tussen de betrokkenen rond die praktijk te faciliteren. Toen wij zo een aantal jaar bezig waren met dit praktijkgerichte onderzoek, inmiddels in de werkplaats sociaal domein Gelderse Vallei, realiseerde ik mij op enig moment dat rond die onderzochte praktijken veelal de vertrouwensvraag een rol speelt en dat onderzoek helpt om wantrouwen te doorbreken. Dat faciliteren van de dialoog om het wantrouwen rond praktijken te doorbreken is een thema dat onvoldoende aandacht krijgt in het onderzoek. Het is nog teveel bijvangst. In elk geval is het zo dat wij, in ons doen van praktijkgericht onderzoek, veelal sterk gefocust zijn op het door ontwikkelen van de praktijk zelf. Ook als onderzoekers vallen wij maar al te gauw voor een instrumentele benadering: wat moeten wij doen om dit schip vlot te trekken? Wat werkt het beste? Onderzoek staat eenzijdig in het teken van het ontwikkelen van nieuwe methoden en het toetsen van die methoden. Maar gebrekkige samenwerking en opkomend wantrouwen heeft lang niet altijd te maken met niet goed functionerende techniek. Sterker nog, techniek blijft soms onbenut omdat er geen verhaal is dat verbindt, geen rollenspel waaruit blijkt dat men op elkaar ingespeeld is, geen improvisatieruimte om af te kunnen stemmen op de situatiegebonden behoefte van de ander en van jezelf. Het is uiteindelijk de relationele dynamiek rond een praktijk die bepaalt of de praktijk ook echt slaagt. Ik pleit er daarom voor vertrouwen meer centraal te stellen in het praktijkgerichte onderzoek en het thema meer systematisch aandacht te geven. Praktijkgericht onderzoek is onderdeel van die relationele dynamiek rond de ontwikkeling van een praktijk. Praktijkgericht onderzoek speelt zich daarmee, net als de sociaal werkpraktijk zelf, niet af op de hoogten van de harde wetenschap of de techniek, maar wordt uitgevoerd in het moerassige laagland, waar praktijken, ook onderzoekspraktijken, rommelig en improviserend tot stand komen, om het met een knipoog naar Schön (2016) te zeggen. Schön heeft ons geleerd dat wij er goed aan doen te reflecteren op die rommelige praktijken. Door te reflecteren kun je leren van je concrete beroepsuitoefening. In wat hier volgt wil ik zo reflectief stil staan

bij een drietal van onze onderzoekspraktijken en verkennen wat daarin te leren valt als het gaat om de bijdrage die praktijkgericht onderzoek kan leveren aan het werken aan vertrouwen in onze samenleving, in het bijzonder in het sociaal domein.

Les 1 Samenwerken met netwerken

De afgelopen jaren hebben wij vanuit onze werkplaats sociaal domein Gelderse Vallei enkele onderzoeken gedaan naar de manier waarop sociaal werkers samenwerken met het informele netwerk bij hulpvragers op het gebied van jeugdzorg. Bovendien verkennen wij met de gemeente Ede en de professionals hoe bij de toegang tot zorg professionals van het begin af aan de samenwerking met het informeel netwerk gestalte kunnen geven. Hiervoor zijn wij onder meer handelingskaders aan het schrijven en wordt een cursus dialogisch samenwerken met informele netwerken ontwikkeld en gegeven. In dit onderzoek zijn wij diverse bronnen van wantrouwen tegen gekomen die de samenwerking met het netwerk in de weg staan:

- / Zowel in beleidsnota's en handelingsinstructies van gemeenten als in de praktijk van het sociaal werk zelf wordt vooral op een *instrumentele manier* naar het netwerk van hulpvragers gekeken. Taalvondsten als het inzetten van het informeel netwerk, beoordeling van de bruikbaarheid van het informeel netwerk en de kwaliteit van het netwerk vliegen je om de oren. Alsof het netwerk niet van de hulpvrager is maar van de overheid en de professional en alsof de professional het in kan zetten. Dit roept vanzelfsprekend wantrouwen bij de hulpvrager en het netwerk op.
- / Sociaal werkers hebben niet het gevoel dat er *tijd* is om een relatie op te bouwen met het netwerk van de hulpvrager. De genoemde instrumentele benadering overheerst. Als er niet snel werkafspraken gemaakt kunnen worden en het komen tot afstemming systeemwerk van de professional vraagt, wordt al gauw het hokje: geen bruikbaar netwerk aangekruist. Zo ontstaat er geen praktijk van samenwerken met het netwerk.
- / Professionals hebben moeite om de professionele en soms zelfs diagnostische blik los te laten. De houding van de *deskundige* staat samenwerking in de weg. Professionals hebben ook het gevoel dat zij in hun professionaliteit meerwaarde moeten bieden ten opzichte van het netwerk. Het leidt al gauw tot opschalen en gespecialiseerde hulpverleningstrajecten waarmee bij het

informele netwerk het gevoel wordt gewekt dat zij slechts ‘welwillende amateurs’ zijn. In plaats van empowerment wordt wantrouwen in de kwaliteit van de eigen zelfredzaamheid en de informele steun gezaaid.

- / De voortdurende *boodschap van schaarste*, geldtekort en personeelstekort leidt er bij hulpvragers en hun netwerk toe dat zij de nood en schaarste aan hun kant benadrukken. Als je als hulpvrager zegt dat je een netwerk hebt, krijg je geen ondersteuning. Slachtoffergedrag waar de overheid zo beducht voor is, is in veel gevallen strategisch gedrag om in elk geval enige hulp te krijgen.
- / Sociaal werkers treffen ook *wantrouwen aan in de relatie tussen de hulpvrager en zijn netwerk*. Zorg ontvangen en zorg bieden aan je partner, je kind, je ouder of vriend doet iets met de balans van geven en ontvangen, om het maar in contextuele termen te zeggen. Vraagverlegenheid en zorgverlegenheid moeten overwonnen worden. Bovendien zet zorg ontvangen en zorg bieden de relatie die er is onder druk. Oude of nieuwe moeiten komen boven. Materiaal te over voor dramadriehoeken. Juist hier kan een professional, als ondersteunende derde veel bieden, maar dan moet hij daar wel tijd voor hebben. En moed, en dat laatste is er ook niet altijd.
- / Tenslotte kan er veel *wantrouwen zijn in het informele netwerk zelf*. Netwerken zijn soms even *meerstemmig*, ook in waarden, als de samenleving. Het valt dan niet mee om tot overeenstemming te komen over de noodzakelijke zorg, over wat nodig is.

Samenwerken met het netwerk rond de hulpvrager gaat dus niet vanzelf. Allereerst omdat vertrouwen geschaad kan worden door machtsverschillen tussen professionals en niet-professionals. Omdat wantrouwen soms uiting is van opgedane schadelijke ervaringen en dat er dus eerst dingen geheeld moeten worden voor vertrouwen weer mogelijk is. Tenslotte omdat vertrouwen soms tijd vraagt. Het moet groeien.

In dit praktijkgericht onderzoek laten wij ons graag inspireren door Open Dialogue, een Finse benadering van het samenwerken met netwerken, onder meer in het sociaal werk (Olson, M, Seikkula, J. & Ziedonis, D., 2014). Sociaal werkers die werken vanuit deze benadering vragen aan hulpvragers niet: heb je een netwerk en wat doen zij dan voor jou? Nee, de uitnodigende vraag is: *Wie willen er graag dat het goed met je gaat?* Zo’n vraag maakt je er bewust van in wie je vertrouwen

hebt en ook dat vertrouwen zorg voor je welbevinden in zich heeft. Het is een bij uitstek verbindende vraag. Je wordt er warm van. Het geeft zelfs de ruimte om een appel op ze te doen, want zij willen immers dat het goed met je gaat? Zo ontstaat er ruimte om te vragen: wat zou je er van vinden als je deze mensen vraagt om volgende keer mee te komen?

Minstens zo mooi is de vraag die bij zo'n netwerkgesprek gesteld wordt: *'Wat is uw zorg als het gaat om ... (naam hulpvrager)?'* Met zo'n openingsvraag, waar ieder voor zichzelf sprekend op moet reageren inclusief de hulpvrager zelf, gaat het direct om de kernvraag: wat is er nodig in jouw ogen? De professional faciliteert hierbij niet alleen het gesprek tussen hulpvrager en het eigen netwerk, maar doet ook zelf een duit in het zakje. De beantwoording van deze vraag kan overigens zeer onderscheiden zijn. De taxatie van de nood is niet gauw eensluidend. Ook hier moeten we leren leven met meerstemmigheid. Professionals moeten juist dat faciliteren.

Het mooie van de vraag naar ieders zorg met betrekking tot de hulpvrager, hoe meerstemmig ook, is dat iedereen in relatie tot de hulpvrager en zijn nood wordt gesteld. Het uiten van je zorg geeft als vanzelf betrokkenheid op die zorg en degene die die zorg in je ogen nodig heeft. Coöperatie of commitment ontstaat door een relatie aan te gaan. Ook hier dient een sociaal werker op te faciliteren. Want het mag dan mooi klinken, maar coöperatie loopt niet altijd gesmeerd. Want wat te denken van een ouder die zijn kind wantrouwt: 'Mijn zoon is gewoon verslaafd. Hij moet afkicken. Zo gaat hij kapot en maakt hij ons kapot.' Mogelijk kan hier vertrouwen hersteld worden en samenwerking ontstaan, maar dan moet er wel het een en ander weggeruimd worden aan teleurstelling, belastende verwachtingen of wat er ook allemaal aan de orde is in de relatie ouders en kind. Ook hier is er ruimte voor meerstemmigheid, omdat de relatie door iedereen anders ingevuld kan worden. 'OK, onze zoon mag weer bij ons thuis wonen, zolang hij belooft niet thuis te blowen.'

Het van het begin af aan ruimte laten voor meerstemmigheid geeft de betrokkenen ook de vrijheid om balans aan te kunnen brengen tussen de zorg die nodig is en de zorg die zij zelf denken te kunnen geven of die zij willen ontvangen. Ook bij dit gesprek faciliteert de professional en ook hier neemt hij een eigen positie in. Al was het maar door de grens van de professionele zorg aan te geven. Van de professional vraagt dit vooraf vertrouwen en openheid. Want je weet niet wat

er komt als je aan iemand vraagt 'Wie willen er graag dat het goed met je gaat?'. Evenmin weet je wat er gaat gebeuren als je in een netwerkgesprek vraagt wat de zorg is van de aanwezigen. Een professional die deze sprong van vertrouwen durft te wagen, heeft niet alleen moed, maar nodigt de aanwezigen ook uit om moedig te zijn, ook te springen.

Dit onderzoek ging over samenwerken met netwerken. Maar er valt veel uit te leren over het overwinnen van polarisatie en het bouwen aan vertrouwen. Allereerst dat vertrouwen daar ontstaat waar mensen in alle meerstemmigheid kunnen aangeven wat zij belangrijk vinden. Mensen ontdekken dan van elkaar waardoor zij geraakt zijn. Zo ontdekken zij in elkaar hun medemenselijkheid en wordt er soms een gemeenschappelijk doel gevonden, om het met Boutellier te zeggen. Een tweede element is dat in de samenwerking *maximale vrijheid* belangrijk is. Evenals de *begrenzing van macht*. Professionals zijn in de benadering van Open Dialogue partners van het netwerk, niet de eigenaars. Maar het meest bepalende in al deze onderdelen is wel dat de mensen in het netwerk, inclusief de hulpvragers en de professional, ontdekken dat zij rond dat wat nodig is een gemeenschap vormen, dat zij relationele wezens zijn, dat zij nodig zijn. Ondanks alle meerstemmigheid, de spanning die er onderling kan zijn. Van ons onderzoek naar de toepasbaarheid van de principes van Open Dialogue vind ik dat nog wel het belangrijkste, juist tegen de achtergrond van een plurale, geïndividualiseerde en momenteel sterk gepolariseerde samenleving. Om zelf te kunnen leven in een samenleving hebben wij anderen nodig en zijn wij nodig. Zijn er tal van noden die ons verbinden. Valt er zoveel samen te doen zonder dat wij daarbij voorbij te hoeven gaan aan onze eigenheid. Wat we nodig hebben zijn mensen die de sprong van vertrouwen durven te wagen en daartoe aanzetten.

Overigens, om nog even terug te keren naar de zorgfilosofie waar dit verhaal mee begon, samenwerken met het informeel netwerk volgens de principes van Open Dialogue, betekent niet dat het direct bezuinigingen op professionele ondersteuning oplevert. Wel dat hulpvragers met hun eigen netwerk samenwerkend met de professional zoeken naar wat werkt, helpt of uitkomst biedt. Het grote voordeel is dat de hulpvragers dan niet, wanneer de hulpverlening door de professional is afgerond, verlaten terugkeert in de eigen bittere werkelijkheid en veelal snel terugvalt in oude patronen. Samenwerken met netwerken is niet bezuinigen maar bouwen aan een samenleving.

Les 2 Beleidsproces Versterken sociale basis

Een tweede praktijk waar ons lectoraat in de werkplaats sociaal domein Gelders Vallei nauw bij betrokken is geweest, is de versterking van de sociale basis in Ede. In corona-tijd heeft de gemeente Ede de nota 'Versterken sociale basis' geschreven. Aanleiding was onder meer dat de gemeenteraad van Ede meer wilde investeren in preventie om daarmee het beroep op zorg te doen afnemen. Bovendien bewaakt Ede meer dan ooit de toegang tot professionele zorg. Ruimhartig wordt er hulp geboden, maar alleen als dat echt nodig is. Maar, zo stelde de raad, dan moet er in het voorveld ook meer ruimte komen om elkaar tot steun te zijn. De nota Versterken sociale basis gaat daarom vooral over dat deel van de sociale basis dat gericht is op onderlinge steun en zorg.

Bij het opstellen van de nota stootte de gemeente Ede op het gegeven dat de gemeente wel van alles kan willen met de sociale basis, maar dat die maar zeer ten dele van de gemeente zelf is. Zelfs als je professionele hulpverlening tot de sociale basis rekent, zoals het algemeen maatschappelijk werk en het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG), heeft de gemeente maar beperkte zeggenschap. Van het begin af aan heeft de gemeente daarom het overleg gezocht met de organisaties in de sociale basis zelf. Ruim een jaar geleden zaten die organisaties, de gemeente en leden van de kenniskring informele netwerken en laatmoderniteit dan ook in allerlei digitale werkgroepen om met elkaar na te denken over wat er nodig is om de sociale basis te versterken. Thema's waarover gesproken werd en wordt zijn mantelzorg, werven en werken met vrijwilligers, afstemming tussen professionele en informele steun, samenwerking en verantwoorden.

Bestuurskundig bezien vond ik dit een prachtige leerervaring. Overheden zijn volgens de aan onze hogeschool verbonden bestuurskundige Robert van Putten veelal sterk gericht op beheersing. Uit angst voor falend beleid, niet te verantwoorden uitgaven, budgetoverschrijdingen en misbruik van overheidsmiddelen. Ook in het sociaal domein. Overal in ons land zoeken lokale overheden naar manieren om grip te krijgen op de uitgaven voor de jeugdzorg. In de zoektocht naar beheersing zijn er twee opties. Of je organiseert als gemeente de zorg zelf of je sluit zodanige contracten met zorgaanbieders op de markt van zorg en welzijn dat je niet voor verrassingen komt te staan. Robert van Putten (2020) laat in zijn onderzoek zien dat die drang naar beheersing langs deze twee wegen keerzijden heeft en vastloopt. Hij niet alleen. De Amerikaanse politicoloog Bernardo Zacka

laat hetzelfde zien in zijn 'When the state meets the street' (2017). Ik wijs ook op de inzichtgevende publicatie onder redactie van Duco Bannink en Hans Bosselaar (2018). Beheersing lijkt een utopie te zijn.

In het proces rond de nota Versterken Sociale Basis zag ik het voor mijn ogen gebeuren. Aan de ene kant de grote betrokkenheid van beleidsmedewerkers van de gemeente en de mensen van de organisaties in de sociale basis op het belang van informele steun voor de inwoners van Ede. Zorg verbindt. Er waren inspirerende gesprekken over jonge mantelzorgers, de moeilijke bereikbaarheid van niet-westerse inwoners, de behoefte om van en met elkaar te leren. Maar er waren ook van die momenten waarop de beraadslagingen stokten en de verhoudingen onder druk kwamen te staan. Bijvoorbeeld als het ging over verantwoording over ontvangen subsidies, erkenning dat subsidie anders was ingezet dan in de aanvraag stond, regels waardoor organisaties niet konden doen wat nodig was, organisaties die moeten samenwerken maar daar niet op zaten te wachten.

Vertrouwen bleek ook hier een sleutelwoord te zijn. In de gesprekken tussen organisaties en de gemeente in de sociale basis leidt achterdocht op grond van beelden van elkaar tot moeizame communicatie. De drang om die achterdocht af te stoppen met beheersing is groot. Nog meer rapportage, nog meer zekerheden vooraf vragen, nog meer overvragen. Juist hier boden de organisaties weerwerk. Niet nog meer beheersing. De dialoog kwam telkens weer op gang wanneer het partnerschap rond de sociale basis met het oog op de inwoners op de voorgrond kwam te staan. Nog mooier werd het wanneer er wederzijds erkenning kwam voor de bijdrage die elk in zijn eigen rol leverde aan de sociale basis. Organisaties ontdekten dat ambtenaren een ziel hebben en beleid maken vanuit betrokkenheid op de inwoners. Dat zij zelfs plezier hebben wanneer een subsidie iets goeds uitwerkt. Ambtenaren ontdekten de complexe werkelijkheid waar organisaties in de sociale basis voor staan en dat situaties soms veranderen waardoor subsidiegeld anders besteed werd dan dat in de aanvraag stond. Organisaties betrokken op enig moment de gemeente bij hun plannen en vice versa. Het bleef en blijft wel spannend. Want vertrouwen heeft dat element van een sprong in zich. Je weet nooit of de ander werkelijk te vertrouwen is. Er is fraude. De markt is soms pervers. Overheden zijn soms te bureaucratisch en arrogant. Ontdekkend hierbij was dat wij als onderzoekers in de werkplaats die vragen konden stellen die anders niet zo gauw gesteld konden worden. Waar ben je nu bang voor? Wat zou er ge-

beuren als je als gemeente hier dingen los zou laten? En wat zou er gebeuren als je zou erkennen dat het project waar je subsidie voor hebt gekregen mislukt is? Wat kunnen wij hier nu van leren als wij reflecteren op deze praktijk als het gaat om vertrouwen? Allereerst dat besturingsmodellen van zelf-doen-als-overheid of aanbesteden-via-de-markt niet bijdragen aan het vertrouwen en wellicht ook niet aan het resultaat.

Ten tweede dat wanneer de gemeente in alle openheid verbinding zoekt met organisaties of burgers en zich opstelt als partner, in dit geval rond de sociale basis, er ruimte komt om wantrouwen te overwinnen. Het loont om de sprong van vertrouwen geven te wagen. Ook hier weer het groeiende besef dat er meer verbondenheid is dan gedacht. Maar ook dat dat telkens weer opnieuw bevochten moet worden. Terugval in wantrouwen dreigt steeds.

Tenslotte hoe waardevol het is om er in een sfeer van polarisatie of wantrouwen een derde partij bij te betrekken. In dit geval onderzoekers. Het is goed dat onze samenleving een rechtsstaat is. Maar het juridiseren van wantrouwen helpt niet. Procesbegeleiding is minstens zo waardevol. En wat is sociaal werk anders dan procesbegeleiding bij het samenleven?

Deze ervaringen hebben er in ons lectoraat toe geleid dat wij gaan onderzoeken of rond het sociaal domein bestuurlijke casussen te vinden zijn waarin vertrouwen meer op de voorgrond is komen te staan in plaats van beheersing en welke krachten er dan vrij komen. Want wij weten nu wel dat een overheid die zijn burgers niet vertrouwt en daarom allemaal beheersingsmaatregelen neemt, je zomaar in een toeslagenaffaire verzeild doet raken. Maar wat als vertrouwen weer het uitgangspunt van beleid wordt? Hoe ziet dat er dan uit? Wat is daar voor nodig?

Les 3 Religieus gemotiveerd wantrouwen op de bible belt

Ik noem nog één onderzoek waar van geleerd kan worden wat er nodig is om van wantrouwen te groeien naar vertrouwen. De werkplaats sociaal domein Gelderse Vallei opereert in een multireligieus gebied. Wie door Ede loopt kan zich in een geseculariseerde samenleving wanen, maar stuit ook op boeddha's in tuinen, op kerktorens en minaretten. In de meeste gevallen staat dit het samenleven met elkaar in goed vertrouwen niet in de weg. Maar op sommige terreinen ervaren mensen met sterke geloofsovertuiging wel een kloof. Zij raken daardoor op die terreinen steeds

meer gericht op de eigen groep. Welzijn is zo'n terrein, net als onderwijs. Dit leidt al gauw tot een licht achterdochtige opstelling tegenover de overheid en welzijnsinstellingen als bijvoorbeeld het sociaal team en het CJG. Deze gelovigen lossen bij grote voorkeur eventuele problemen zoveel mogelijk zelf op met eigen mensen en met eigen zorgvoorzieningen. Dit is het centrale thema in ons onderzoek onder de reformatorische bevolking van Scherpenzeel, maar het thema speelt ook in Ede en Rhenen. Want deze gelovigen kunnen dit wel willen, de gemeente heeft het sociaal team en het CJG zo opgezet, dat elke burger daar terecht zou moeten kunnen met zijn vraag. Tegelijkertijd weten de professionals van deze instellingen en de medewerkers van de gemeente ook wel dat uit hun mondelinge en geschreven taal blijkt dat zij de reformatorische inwoners niet altijd goed begrijpen of recht doen. Secularisatie heeft bij professionals geleid tot ongemak in het omgaan met gelovige mensen.

Op de achtergrond speelt religiestress een rol. De uitwassen van religieus gemotiveerd gedrag zoals terrorisme leidt tot een zekere vrees voor religie. Ter illustratie, de ambtenaar die voor de gemeente Utrecht het contact onderhoudt met religieuze groeperingen was, toen ik hem sprak, gestationeerd op de afdeling veiligheid. Als of kerken en moskees winkeltjes in bommen en granaten zijn. Empathisch omgaan met mensen die vasten, een sluier dragen, op zondag of vaker in het zwart lopen en vreemde opvattingen hebben over seks, vrouwen, zorg en welzijn valt velen van ons in deze tijd niet mee. Het voorstellingsvermogen schiet gewoon te kort. Gelooft u dat echt nog, zou je het liefst voortdurend willen zeggen. De kloof is overigens niet alleen merkbaar in de concrete hulpverlening zelf. Het krijgt soms de vorm van een maatschappelijk conflict met grensoverschrijdende vormen van polarisatie, zoals onlangs nog in Harskamp. Die uitbarsting daar legt een onderhuids smeulend vuur bloot. Het is overigens geen lokaal probleem. Het speelt op meer plekken in de bible belt. Het is ook niet alleen een reformatorisch probleem. Sommige moslimgroepen wantrouwen de overheid en de samenleving evenzeer. En de corona-epidemie heeft eenzelfde conflict bloot gelegd met burgers die op weer een andere manier spiritueel geïnspireerd verzet plegen. Multi-religiositeit stelt onze samenleving voor een opgave, zeker als het om vertrouwen gaat.

Dit onderzoek is nog volop gaande. Toch kunnen wij al wel wat lessen trekken over welke bijdrage onderzoek kan leveren als het gaat om het werken aan vertrouwen, juist ook als er sprake is van meerstemmigheid. Allereerst noem ik maar nieuwsgierigheid. Onze onderzoekers die betrokken zijn bij dit project zijn zelf

niet reformatorisch, al weten zij wel wat geloven inhoudt. Toch lukt het ze om de kloof te overbruggen. Vooral door hun aanhoudende nieuwsgierigheid. Niet veroordelende nieuwsgierigheid geeft verbinding, aan beide kanten.¹

Een tweede punt is dat het op zijn tijd geen kwaad kan om eventuele moeiten die je met het geloof van de ander hebt in te brengen. Omdat het conflicteert met eigen waarden. Maar in het benoemen van dat geschil is het van belang aan te blijven geven dat de relatie blijft. Al was het maar vanuit het nuchtere gegeven dat we met elkaar verder moeten. In onze samenleving doen wij soms net of het ook een optie is om niet met elkaar verder te gaan.

Een derde punt is dat de vreemdheid van de ander maar al te gauw aanleiding is tot waandenkbeelden of vooroordelen, ook bij sociaal werkers en ambtenaren. En ook tot misplaatst zelfvertrouwen, dat je wel weet wat de al dan niet religieuze overtuigingen van een ander inhouden. Onze onderzoekers hebben beelden bij moeten stellen en schrikken soms van de beelden die zij aantreffen.

Onze werkplaats wil dit onderzoek graag voortzetten en verdiepen. Er zijn al contacten met Movisie gelegd om hier gezamenlijk op te trekken. Want of wij het nu leuk vinden of niet, religie blijft onverwoestbaar deel uitmaken van onze meerstemmige cultuur, dus dan kunnen wij elkaar maar beter gaan verstaan.

De oogst

Door drie praktijkgerichte onderzoeken uit onze werkplaats reflectief te verkennen op wat daarvan geleerd kan worden over het werken aan vertrouwen in een gepolariseerde context, zijn de volgende vier zaken aan het licht gekomen:

Meerstemmigheid

Meerstemmigheid is een belangrijke oorzaak van wantrouwen. De angst dat je eigen verhaal niet gehoord wordt, de ergernis over de inhoud van andere verhalen, het niet snappen van andere verhalen, de machtsverschillen die er voor zorgen dat sommige verhalen meer gewicht krijgen dan andere: het maakt het samen-

¹ Mooi voorbeeld van nieuwsgierig onderzoek ondanks alle vervreemding is het onderzoek van Batrice de Graaf (2021) naar wat terroristen geloven.

werken rond praktijken niet eenvoudiger. Eén van de oudste verhalen van de mensheid, de toren van Babel, bracht al aan het licht dat meerstemmigheid niet bijdraagt aan het goede samenleven. Meerstemmigheid maakt mensen schuw en bang, maar ook agressief en fel. Het is wellicht de grootste bron van polarisatie in onze tijd. Hans van Ewijk stelt dat complexiteit de sociale opgave is voor mensen in onze tijd. Meerstemmigheid is een belangrijke component van die complexiteit. Natuurlijk, er zijn ook mogelijkheden om de meerstemmigheid te vieren. Niet voor niets hangen er overal regenboogvlaggen, heb je hier in Ede een restaurant dat adverteert met een voedselaanbod van alle continenten en vieren christelijke gemeenschappen jaarlijks Pinksteren, het feest van de diversiteit aan talen en culturen. Maar om te feesten moet je vertrouwen hebben.

Samenleving

Boutellier stelt dat wij onze moeite met samenleven als gevolg van de meerstemmigheid alleen kunnen overwinnen als het ons lukt ondanks de meerstemmigheid tot praktijken te komen waarin het plezier van het samenleven terugkeert. Omdat je de mens in de ander ziet, plezier hebt beleefd aan elkaars inbreng, het respect terugkomt. Boutelliers concentratie op praktijken heeft te maken met het feit dat hij niet langer gelooft dat de grote verhalen er toe doen. In ieder geval is er geen groot samenbindend verhaal te verzinnen dat al die kleine particuliere verhaaltjes overstijgt. Eerlijk gezegd ben ik uitspraken dat er geen groot verhaal meer is en dat de tijd van de grote verhalen voorbij is, ook een beetje moe. Alsof mensen als een kip zonder kop op deze aardkloot rondlopen en elkaar niets meer te zeggen hebben. Alsof niemand meer weet waar hij vandaan komt en waar hij naar toe gaat. Alsof wij niet meer in staat zijn om met elkaar een verhaal te schrijven. Juist rond praktijken zijn wij bezig een verhaal te schrijven. Hoe ben je hier gekomen en wat zijn je verwachtingen, is meestal de eerste vraag bij de aanvang van zo'n praktijk. Ergens geldt dat voor ons allen. In alle praktijken die ik hier kort behandeld heb, groeit het vertrouwen dat de moeiten van meerstemmigheid overwonnen kunnen worden als doordringt dat wij nu eenmaal een samenleving vormen rond een praktijk en dat wij ons daar niet zomaar aan kunnen onttrekken. Wij zijn tot elkaar veroordeeld en hebben het met elkaar te doen. Meer in de taal van mijn geloof en traditie: wij zijn aan elkaar gegeven. Het wordt tijd dat wij dit besef meer centraal stellen. Samenlevingsopbouw begint met het besef dat

wij een samenleving zijn. Dat daar niet zoveel in te kiezen valt. Waar dit besef doorbreekt komt er veelal moed vrij om dan de sprong van het vertrouwen maar te wagen. En dan kan, als het goed gaat, vertrouwen groeien.²

Tijd

In al de onderzoekspraktijken brak of breekt vertrouwen door als mensen, hoe divers ook, elkaar verhalen gaan vertellen rond de praktijk en er naar die verhalen geluisterd wordt. Probleem van onze tijd is wellicht dat wij rond praktijken liever direct en instrumenteel aan de slag willen gaan, en ons geen tijd gunnen voor gemeenschapsvorming rond een praktijk. Kunneman had het over de trage vragen. Sociaal werk is tijd nemen voor deze trage vragen. 'Wie willen er nu graag dat het goed met je gaat?' 'Waar ben je bang voor?' 'Waar verlang je naar?' De toren van Babel is natuurlijk niet mislukt omdat mensen elkaar niet meer verstonden. Een andere taal kun je gewoon leren. Het is het ongeduld dat alles in elkaar deed stor-ten. En het tekort aan nieuwsgierigheid. De factor tijd moet bij samenlevingsop-bouw, op andere plekken in het sociaal werk en mogelijk in heel onze samenleving weer meer aandacht krijgen. Positieve aandacht. Samenleven is een praktijk die met zorg en aandacht vorm moet krijgen. De hijgerige bestuursstijl met targets, resultaatafspraken, termijndoelen en korte contracten helpen daar niet bij.

Deugden

Tenslotte bleek uit onze onderzoekspraktijken dat werken aan vertrouwen in een meerstemmige en gepolariseerde omgeving meer vraagt van mensen dan het

2 En bij het vormen van het verhaal van die samenleving hebben wij de zo versmade grote verhalen van het liberalisme, socialisme en het christelijk sociale denken, aangevuld met nieuwe verhalen, hard nodig. Omdat daarin waarden oplichtten die het samenleven decen-nialang mogelijk hebben gemaakt en bemoeilijkt. Want meerstemmigheid is niet nieuw. Misschien zijn wij juist het elkaar verhalen vertellen verleerd. Dat wij elkaar wat te vertellen hebben rond praktijken, zoals Boutellier stelt, is waar, maar dat is niet nieuw. In de tijd van de grote verhalen werden die verhalen ook verteld rond praktijken. Het resulteerde in een verzorgingsstaat.

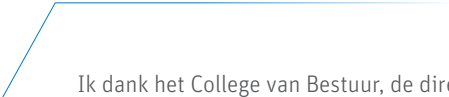
toepassen van enkele methoden en technieken. In eerste instantie doet het vooral een beroep op persoonlijke kwaliteiten. Voor het gemak gebruik ik maar het klassieke lijstje deugden van Paulus, omdat het daar in de kern steeds weer om gaat: liefde, blijdschap, vrede, lankmoedigheid of geduld, vriendelijkheid, goedheid, trouw, zachtmoedigheid en zelfbeheersing. Wellicht kwam Paulus op dit rijtje omdat hij als een van de eerste globalisten veel ervaring had met meerstemmigheid.

Besluit

Dit verhaal over vertrouwen in de samenleving en in het bijzonder het sociaal domein is uitgelopen op een review van ons onderzoek en onze praktijk in de werkplaats. Daaruit blijkt dat vertrouwen een grondmotief is in het samenleven, het sociaal domein en dus ook in het sociaal werk. Dit is wat ons drijft in ons onderzoek.

Dankwoord

Ik dank het College van Bestuur, de directeur onderzoek (Herman Oevermans) en de directeur van de opleiding Sociaal Werk (Harry Bent) voor het in mij gestelde vertrouwen. Ik verheug mij in de samenwerking en zet mij ervoor in dat dit lectoraat bijdraagt aan de onderzoeksagenda van de hogeschool en de kwaliteit van het onderwijs.

In de rede ging het vaak over meerstemmigheid. Dat betreft ook de conditie waaronder ik aan de rede gewerkt heb. Ik hoorde en hoor veel stemmen in mijn hoofd. U hebt ze zojuist ook gehoord. Want wat ik gezegd heb, heb ik natuurlijk niet zelf bedacht. Op tal van plekken kom ik inspirerende mensen tegen die ideeën aanreiken. Soms in een korte ontmoeting, soms in een structurele samenwerking. Ik noem er een paar. Allereerst al mijn collega's hier: de collega-lectoren, de docenten, de leden van het onderzoeksteam, het curriculumteam en het opleidingsoverleg, de mensen achter al die balies. Het is heerlijk om hier te werken.

Andere stemmen die ik hoor en die doorklinken in wat ik zeg zijn de mensen die betrokken zijn bij de werkplaats sociaal domein Gelderse Vallei. Wij onderzoekers genieten ervan om rond te mogen lopen in jullie sociaal domein, daar kennis op te doen en kennis te delen. Graag zetten wij de samenwerking voort.

Onze werkplaats is nieuw. Ik dank alle mensen bij de associatie van de werkplaatsen sociaal domein voor de gastvrijheid en het advies.

Tenslotte noem ik de vrienden en vriendinnen, onze familie en ons gezin. Juist in je existentiële verbindingen ontdek je dat vertrouwen net als geloven een sprong is. En dat dat loont.

Gebruikte literatuur

- Aken, J. van, & Andriessen, D. (2011). *Handboek ontwerpgericht wetenschappelijk onderzoek; wetenschap met effect*. Den Haag: Boom Lemma.
- Andriessen, D. (2014). *Praktisch relevant én methodisch grondig; dimensies van onderzoek in het HBO (lectorale rede)*. Utrecht: Hogeschool Utrecht.
- Bannink, D., & Bosselaar, H. (2018). *Het probleem samenwerken; Duiden en verbinden: ironische uitwegen voor vastgelopen samenwerking*. Den Haag: Boom.
- Beus, J. de, Doorn, J. van, & Lehning, P. (1989). *De ideologische driehoek; Nederlandse politiek in historisch perspectief*. Amsterdam: Boom.
- Boutellier, H. (2021). *Het nieuwe Westen; De identitaire strijd om de sociale verbeelding*. Amsterdam: Van Gennep.
- Brink, G. van den (2020). *Ruw ontwaken uit een neoliberale droom en de eigenheid van het Europese continent*. Amsterdam: Prometheus.
- Buijs, G. (2019). *Waarom werken we zo hard; Op weg naar een economie van de vreugde*. Amsterdam: Boom.
- Burggraave, R. (2020). *Geen toekomst zonder kleine goedheid; naar genereus samenleven in verantwoordelijkheid vanuit Emmanuel Levinas*. Antwerpen: Halewijn.
- Cusveller, B. (2021). *Naar behoren; filosofische ethiek in de neocalvinistische traditie*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn.
- Dekker, W.H. (2020). *Ergens bij horen; Een discoursanalyse naar gezinsconcepten in het sociaal werk (dissertatie VU)*. Amsterdam: Van Gennep.
- Dijkman, P., Donk, W. van, & Fraanje, R. (2013, april). *Het appel op de vitale samenleving*. *Christen Democratische Verkenningen*, 26-156.
- Dohmen, J. (2008). *Het leven als kunstwerk. Maand van de filosofie 2008*.
- Fraanje, R. (2013). *CDA moet vitale samenleving uit handen van instrumentalisten redden*. *Christen Democratische Verkenningen (CDV)*, 150-156.
- Graaf, B. de (2021). *Radicale verlossing; wat terroristen geloven*. Amsterdam: Prometheus.
- Hellema, D., & Lith, M. van (2020). *Dat hadden we nooit moeten doen; De PvdA en de neoliberale revolutie van de jaren negentig*. Amsterdam: Prometheus.
- Hooghiemstra, E., & Pelt, M. van (2020). *De kennis- en onderzoeksagenda sociaal werk*. Utrecht: Movisie.

-
- Koenis, S. (2016). *De januskop van de democratie; over de bronnen van boosheid in de politiek*. Amsterdam: Van Genneep.
- Olson, M. S. (2014). *The key elements of dialogical practice in Open Dialogue: fidelity Criteria*. Worcester M.A.: The University of Massachusetts Medical School.
- Putten, R. van (2020). *In de ban van beheersing; naar een reflexieve bestuurskunst*. Amsterdam: Boom.
- Putten, R. van, & Beekers, W. (2014). *Coöperatiesmaatschappij: solidariteit organiseren in de eenentwintigste eeuw*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn.
- Schön, D. A. (2016). *The Reflective Practitioner; How professionals Think In Action*. New York: Routledge.
- Schuiling, G., Kiewiet, D., & Oevermans, H. (2017). *De reflectieve academie; zes agendapunten voor de managementagenda*. *Thema*, 83-90.
- Schulte Nordholt, J. (1995). *De stile, droeve mensenmelodie. Baarn: de Prom*.
- Tweede Kamer. (2004). *Contourennota; Zorg en maatschappelijke ondersteuning; Kamerstukken II*, 29.538, nr. 1. Den Haag: Tweede Kamer.
- Vreugdenhil, M. (2012). *Nederland participatieland? De ambitie van de Wet maatschappelijke ondersteuning (WMO) en de praktijk in buurten, mantelzorgrelaties en kerken*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Zacka, B. (2017). *When the State Meets the Street; Public Service and Moral Agency*. Cambridge, Massaschusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.

Over de lector

Wim H. Dekker (1965) studeerde politicologie aan de Vrije Universiteit en is al ruim 25 jaar verbonden aan de opleiding Sociaal Werk van de Christelijke Hogeschool Ede, onder meer als docent sociologie. Momenteel is hij lector informele netwerken en laatmoderniteit. Hij schrijft maandelijks columns voor het *Nederlands Dagblad* en is lid van de redactie *Wapenveld*, een tweemaandelijks tijdschrift over geloof en cultuur.

Foto: Niek Stam

Onderzoeksprofiel Christelijke Hogeschool Ede: Kracht van Relaties

In 2020 heeft de CHE de onderzoeksagenda ‘Kracht van Relaties’ vastgesteld. Samengebundeld in drie clusters waarin we onderzoek doen naar de vraag hoe deze kracht aangewend kan worden om professionele praktijken van bedrijven, organisaties, de samenleving en de zorg te verbeteren:

- / Samen werken
- / Samen zorgen
- / Samen leven

Wij geloven dat mensen zijn gemaakt om samen te leven. In verbinding met anderen, met God en met de wereld om ons heen. Dat is de essentie waar vanuit we als Christelijke Hogeschool Ede invulling geven aan ons onderwijs en onderzoek. We leiden professionals op om henzelf én de ander tot hun recht te laten komen. Als betrokken journalist, als luisterende theoloog of als mensgerichte IT’er. Om dialoog en betrokkenheid op gang te brengen in een diverse en complexe samenleving. Om in persoonlijke zorgrelaties anderen te helpen bij het ontwikkelen van een gezond en zinvol leven. Om in professionele context te zoeken naar vruchtbare samenwerking en zinvol werk

Lectoraten

De CHE heeft tien (associate) lectoraten. Zij zijn verbonden aan onze hbo-opleidingen en doen onderzoek met de werkvelden waarvoor de hogeschool opleidt.

Bezieling en Professionaliteit / (Vacature)

Christelijke professie / Associate lector Simon Polinder

Diversiteit en Professionaliteit / Lector Bernhard Reitsma

Cluster Samenleven in Relatie

Samen Divers / Lector Gert-Jan Veerman

Zingeving in nieuwe geloofsgemeenschappen / Lector Sake Stoppels

Cluster Zorg in Relatie

Jeugd en Gezin / Lector Martine Noordegraaf

Zorg voor Voeding en Gezondheid / Lector Willemieke Kroeze

Cluster Werken in Relatie

Journalistiek & Communicatie / (Vacature)

Mens & Organisatie / Lector Henk Kievit

Meer informatie: www.che.nl/onderzoek

Christelijke Hogeschool Ede
Oude Kerkweg 100
6717 JS Ede
0318 696 300
info@che.nl

www.che.nl